

#1 NEW YORK TIMES BESTSELLER

NIKTO SA

Edward Snowden,

NESKRYJE

NSA

GLENN

a americké systémy

hromadného odpočúvania

GREENWALD

Autor kníh *With Liberty and Justice for Some* a *How Would a Patriot Act?*

KNIŽNICA
SVETOVÝCH BESTSELLEROV

NIKTO SA
NESKRYJE

NIKTO SA NESKRYJE

EDWARD SNOWDEN, NSA
A AMERICKÉ SYSTÉMY HROMADNÉHO
ODPOČÚVANIA

GLENN GREENWALD

TATRAN

Z anglického originálu Glenn Greenwald: NO PLACE TO HIDE: Edward Snowden,
the NSA and the U. S. Surveillance State,
ktorý vyšiel vo vydavateľstve Sceptre, Metropolitan Books Henry Holt and Company,
LLC Publishers since 1886, New York 2014,
preložil Martin Djovčoš.

Vyšlo vo Vydavateľstve TATRAN, Bratislava 2015 ako 5043. publikácia
a 123. zväzok edície LUK – Knižnica svetových bestsellerov.
Vydanie I.

Prebal a väzbu podľa pôvodného návrhu spracoval AldoDesign, Bratislava.

Zodpovedná redaktorka Katka Jusková

Jazyková redaktorka Eva Mládeková

Technický redaktor Jaroslav Zdražil

Sadzba RS servis, Bratislava

Vytlačila Těšínská tiskárna, a. s., Český Těšín.

www.slovtatran.sk

:: knihy pre **hodnotnejší** život

**NO PLACE TO HIDE: Edward Snowden, the NSA and the U. S. Surveillance State
by Glenn Greenwald. Published by arrangement with Metropolitan Books,
a division of Henry Holt and Company, LLC, New York.**

Copyright © 2014 by Glenn Greenwald
Translation © Martin Djovčoš 2015
Slovak edition © Vydavateľstvo TATRAN 2015

ISBN 978-80-222-0731-7

Túto knihu venujem všetkým, ktorí pomohli
vyniesť na svetlo americké tajné systémy hromadného
odpočúvania, a najmä odvážnym bielym vranám,
ktoré pritom riskovali vlastnú slobodu.

Vláda Spojených štátov amerických vyvinula technológie, vďaka ktorým dokážeme monitorovať správy šírené vzduchom... Tieto technologické možnosti sa môžu kedykoľvek obrátiť proti Američanom a už žiadny z nich nebude mať ani štipku súkromia. Vláda má v rukách nástroje, ktorými dokáže monitorovať všetko – telefonické rozhovory, telegramy, v podstate hocičo. Potom sa už nikto neskryje.

Senátor Frank Church, predseda Senátnej vyšetrovacej komisie
pre vládne operácie a spravodajské služby, 1975

Edičná poznámka

Dokumenty v texte uvádzame v originálnej verzii. Preklad dokumentov nájdete na konci publikácie za podakovaním.

OBSAH

Úvod	13
1. Prvý kontakt	19
2. Desať dní v Hongkongu	45
3. Zbierajte všetko	101
4. Škody páchané odpočúvaním	189
5. (Ne)závislé médiá	232
Epilóg	270
Použité zdroje a poznámky	277
Podakovanie	279
Preklad textov ku dokumentom	283

ÚVOD

Na jeseň v roku 2005 som sa bez veľkých očakávaní rozhodol, že začnem písať blog, kde budem otvorene polemizovať s praktikami vládnej moci. Vtedy som ešte netušil, ako závažne toto rozhodnutie ovplyvní môj život. Odhodlal som sa na to najmä preto, lebo ma čoraz väčšími znepokojovali radikálne mocenské praktiky americkej vlády po udalostiach z 11. septembra a dúfal som, že písanie mi umožní osloviť viac ľudí, než mi to dovoľovalo moje vtedajšie povolanie ústavného a občianskeho právnika.

Len sedem týždňov po tom, čo som začal písať, vyšiel denník *New York Times* s ohromujúcou správou. Stálo v nej, že v roku 2001 vydala Bushova administratíva tajné nariadenie, ktorým poveruje Národnú bezpečnostnú agentúru (NSA) sledovaním elektronickej komunikácie Američanov bez súdneho príkazu vyžadovaného príslušnými paragrafmi trestného zákona. V čase, keď vyšiel spomínaný článok, odpočúvali bez povolenia už štyri roky a zamerali sa prinajmenšom na niekoľko tisíc Američanov.

V tejto téme sa dokonale snúbila moja vášeň s odborným vzdelaním. Vláda pri obhajobe tajného programu NSA argumentovala práve tými radikálnymi úvahami o rozsahu výkonnej moci, ktoré ma priviedli k písaniu. Išlo o to, že hrozba teroristického útoku dáva do rúk prezidentovi prakticky neobmedzené právomoci, aby „ochránil

národ“, vrátane právomoci porušovať zákony. Debata, ktorá sa hneď nato rozpútala, zahŕňala zložité otázky ústavného práva a jeho interpretácie, čo vzhľadom na moje vzdelanie predstavovalo vhodnú tému.

Nasledujúce dva roky som sa usiloval zachytiť každý aspekt nepovoleného odpočúvacieho škandálu, v ktorom mala prsty NSA. Písal som o tom vo svojom blogu aj v knihe, ktorá vyšla v roku 2006 a stala sa bestsellerom. Zaujal som jasný postoj: ak prezident nariadil nelegálne odpočúvanie, spáchal trestný čin a mal by sa zaň zodpovedať. Ukázalo sa, že v americkom čoraz šovinistickejšom a agresívnejšom politickom prostredí ide o viac než kontroverzné stanovisko.

Táto debata však o niekoľko rokov nato presvedčila Edwarda Snowdena, aby si vybral práve mňa ako kontaktnú osobu na zverejnenie nekalých praktík NSA, ktoré sa odohrávali dokonca v oveľa väčšom rozsahu. Veril, že rozumiem nebezpečenstvu hromadnej špionáže a prehnaného utajovania informácií zo strany štátnych inštitúcií a že nepodľahnem nátlaku vlády a jej spojencov v médiách ani nikde inde.

Snowden mi odovzdal pozoruhodné množstvo prísne tajných dokumentov, ktoré spustili sled dramatických udalostí a rozpútali nevídanú celosvetovú debatu o hrozbe hromadného elektronického odpočúvania a hodnote súkromia v digitálnom veku. Otázky, ktoré nastolil, tu však boli už celé roky, no darilo sa ich držať pod pokrievkou.

Súčasná odhalenia činnosti NSA, samozrejme, prinášajú aj mnoho nových uhlov pohľadu, s akými sme sa dosiaľ nestretli. Rozvoj techniky dnes umožňuje sledovanie na každom kroku, aké sa doteraz odohrávalo iba vo fantáziách najtvorivejších autorov vedecko-fantastických románov. Navyše, po 11. septembri nadradenie bezpečnosti nad všetko vytvorilo prostredie priam nabádajúce na zneužívanie moci. Vďaka Snowdenovej odvahe a relatívne jednoduchému získavaniu elektronických údajov máme dnes jedinečnú možnosť pozrieť sa zblízka na to, ako v skutočnosti fungujú monitorovacie systémy.

Problémy, ktoré počas škandálu okolo NSA vyplávali na povrch, však majú veľa spoločného s udalosťami z minulosti a prenasledujú nás už celé stáročia. Práve nesúhlas s porušovaním práva na súkromie bol hlavným spúšťačom udalostí, ktoré viedli k vzniku samostatných Spojených štátov amerických. Americkí kolonisti sa postavili proti zákonom umožňujúcim britským úradníkom bezdôvodne prehľadávať domy podľa ľubovôle. Zhodli sa na tom, že štát by mal mať osobitné a jasne definované povolenie na prehliadku, ak existu-

jú dostatočne presvedčivé dôkazy o zločine. Ale prehliadkové bianko šeky, teda prípady, v ktorých sa všetci občania stávajú cieľmi vyšetrovania, považovali za absolútne neprípustné.

Štvrtý dodatok k ústave zakotvil túto myšlienku aj v zákone. Jeho znenie je jasné a výstižné: „Právo ľudu na ochranu osobnej a domovej slobody, písomnosti a majetku nesmie byť porušované neoprávnenými prehliadkami a konfiškáciami; nesmie byť vydaný žiadny príkaz, ktorý by sa neopieral o zdôvodnené zistenie, doložené prisahou alebo iným spôsobom (Supported by Oath or Affirmation), a ktorý by neobsahoval presne určené miesto, ktoré sa má prehľadať, a presný opis osôb, ktoré majú byť zadržané, alebo vecí, ktoré majú byť zhabané.“¹

Autori chceli zaistiť najmä to, aby americká vláda raz a navždy stratila právomoc paušálne a bezdôvodne sledovať vlastných občanov.

Nezhody v súvislosti s neprimeraným narušovaním súkromia občanov sa v 18. storočí sústredili najmä na domové prehliadky, ale s rozvojom techniky sa vyvíjali aj sledovacie metódy. V polovici 19. storočia umožnil rozvoj železníc lacné a rýchle doručovanie poštových zásielok, čo britská vláda využila na neoprávnenú kontrolu ich obsahu. Keď informácie o nekalých praktikách prenikli na verejnosť, spôsobili v Británii vlnu pobúrenia a vyvolali obrovský škandál. Na začiatku 20. storočia využíval Americký vyšetrovací úrad, predchodca Federálneho vyšetrovacieho úradu (FBI), odpočúvanie telefónov, monitorovanie poštových zásielok či informátorov, aby umlčal tých, ktorí vystupovali proti politike americkej vlády.

Bez ohľadu na to, aké odpočúvacie techniky sa v jednotlivých historických obdobiach využívali, mali vždy niekoľko spoločných menovateľov. Jedným z hlavných je, že sa zameriavali predovšetkým na disidentov a okrajové skupiny, čo viedlo tých, ktorí podporovali vládu alebo im to bolo jedno, k mylnému presvedčeniu, že im samým sledovanie nehrozí. Dejiny nás naučili, že už len sama existencia štruktúr, ktoré majú na starosti celoplošné sledovanie, stačí, aby utlmila dissent. Spoločnosť, ktorá vie, že ju niekto nepretržite pozoruje, sa rýchlo stáva poddajnou a ľahko podľahne strachu.

V polovici 70. rokov komisia pod vedením Franka Churcha, ktorá

¹ Text prekladu ústavy vychádza zo slovenského prekladu Ústavy Spojených štátov amerických vydaného americkou ambasádou: Distributed by United States Information Service, Embassy of the United States of America, produced by Regional Program Office, Vienna, RPO 9702-029. – pozn. prekl.

vyšetrovala monitorovacie programy FBI, odhalila zarážajúce skutočnosti. Agentúra označila pol milióna amerických občanov nálepkou „diverzant“ a bežne sledovala ľudí len na základe ich „nesprávneho“ politického presvedčenia. (Zoznam cieľov, na ktoré sa FBI zameral, obsahoval mená ako Martin Luther King či John Lennon, členky Hnutia za oslobodenie žien ale tiež protikomunistickú Spoločnosť Johna Bircha.)

Zneužívanie hromadného odpočúvania sa šíri ako mor, no nie je súčasťou len americkej politickej tradície. Práve naopak, ide o pokušenie, ktorému čelí každý bezohľadný mocenský systém. Jedno majú všetky spoločné. Chcú potlačiť odpor a vynútiť si poslušnosť.

Špehovanie sa tak stáva spoločným menovateľom vlád, ktoré inak vyznávajú úplne odlišné politické hodnoty. Na prelome 19. a 20. storočia britská i francúzska ríša založili špecializované monitorovacie oddelenia, ktorých úlohou bolo odvrátiť hrozbu protikoloniálneho hnutia. Po druhej svetovej vojne sa Východonemecké ministerstvo pre štátnu bezpečnosť, známe tiež ako Stasi, stalo synonymom vládneho narušovania súkromia obyvateľov. V nedávnej minulosti sa svetom šírili protesty proti represívnym diktátorským režimom v Sýrii, Egypte a Líbyi, známe ako Arabská jar, v ktorých sa využívalo monitorovanie internetu na potlačenie odporcov.

Zo zistení, ktoré priniesli agentúra Bloomberg News a denník *Wall Street Journal*, vyplýva, že keď demonštranti začali valcovať režimy, tie si doslova bežali nakúpiť odpočúvaciu a sledovaciu techniku od západných firiem. Asadov režim v Sýrii napríklad vo veľkom letecky dovážal zamestnancov talianskej spoločnosti Area SpA, zaoberajúcej sa dodávaním a montážou odpočúvacích zariadení. Povedali im, že Sýrčania „potrebujú súrne vypátrať určitých ľudí“. Mubáarakova tajná polícia v Egypte kúpila zase nástroje na prelomenie šifrovania programu Skype, aby mohli odpočúvať hovory aktivistov. Denník tiež priniesol informácie, že keď v Líbyi v roku 2011 novinári a rebeli vnikli do vládneho monitorovacieho centra, našli tam „stenu obloženú čiernymi zariadeniami veľkosti chladničiek“, ktoré dodala francúzska spoločnosť Amesys. Vybavenie umožňovalo „kontrolovať návštevnosť internetových stránok“ hlavného líbyjského poskytovateľa internetových služieb a „otvárať emaily, získavať heslá, sledovať online debaty a monitorovať komunikáciu medzi viacerými podozrivými osobami“.

Ak niekto vlastní prostriedky na všeobecné monitorovanie komu-

nikácie, má v rukách obrovskú moc. Ak neexistuje prísny a zodpovedný dohľad nad takouto mocou, je viac než pravdepodobné, že sa bude zneužívať. Tvrdiť, že americká vláda bude prevádzkovať celoplošnú sledovaciu mašinériu v úplnej tajnosti a pritom nepadne za obeť vlastnému pokušeniu, by znamenalo, že sme sa z minulosti vôbec nepoučili a že sme nepochopili základné črty ľudskej prirodzenosti.

Dokonca už predtým ako Snowden odhalil tajné informácie, začínalo byť nad slnko jasnejšie, že Amerika nie je v oblasti využívania sledovania a odpočúvania žiadnou výnimkou. Opak by mohol predpokladať len veľmi naivný človek. V roku 2006 zasadal Kongres na tému „Internet v Číne: Nástroj slobody, či útlaku?“ Rečníci sa predbiehali v odsudzovaní amerických technologických firiem za to, že pomáhajú potláčať dissent v Číne. Republikánsky senátor za New Jersey Christopher Smith, kongresman predsedajúci výboru, prirovnával spoluprácu spoločnosti Yahoo! s čínskou tajnou políciou k prezradeniu úkrytu Anny Frankovej nacistom. Predniesol hlučnú a kritickú kázeň, typickú pre amerických politikov, keď hovoria o režimoch, s ktorými Spojené štáty nie sú spriaznené.

Účastníci na zasadnutí však isto postrehli, že stretnutie sa akoby len náhodou uskutočnilo iba dva mesiace po tom, čo denník *New York Times* zverejnil informácie o nevídanom rozsahu neoprávneného odpočúvania vlastných občanov, ktoré nariadila Bushova administratíva. Vo svetle spomínaných udalostí vyznieva odsúdenie iných krajín za to, že špehujú vlastných občanov, dosť pokrytecky. Po kongresmanovi Smithovi vystúpil kongresman za demokratickú stranu, zastupujúci štát Kalifornia, Brad Sherman a vo svojom prejave poznamenal, že technologické spoločnosti, ktorým odporúčajú nespoločnárkovať s čínskou vládou, by si mali dať pozor aj na tú vlastnú. „Inak,“ upozornil prorocky, „hoci sa dnes v Číne bežne porušuje súkromie jednotlivca tým najtrestuhodnejším spôsobom, zajtra sa to môže stať u nás, tu v Spojených štátoch. Stačí, ak si jeden z budúcich prezidentov osvojí takúto širokú interpretáciu ústavy, a zrazu zistíme, že číta naše emaily. Bol by som veľmi nerád, keby tak konal bez súdneho príkazu.“

V posledných desaťročiach začali americkí vládni predstavitelia využívať strach z teroristických útokov a prehnané nafukovanie skutočnej hrozby na obhajobu širokej škály radikálnych opatrení. Viedli dobyvateľské vojenské ťaženia na celom svete, mučili a zatýkali (dokonca vraždili) či už zahraničných štátnych príslušníkov alebo Američanov,

a to bez vznesenia akýchkoľvek obvinení. Dedičstvo, ktoré nám však zanechali v podobe všadeprítomného bezdôvodného monitorovania, zasiať do celej spoločnosti, sa môže stať ich najtrvalejším odkazom. Ide o to, že aj napriek všetkým historickým paralelám, ktoré sa ponúkajú, v súčasnom škandále okolo NSA figuruje jedna nová a veľmi zásadná premenná. Úloha internetu v každodennom živote.

V hre je najmä mladšia generácia, pre ktorú už nejde iba o vedľajšiu, okrajovú vec a pracovnú pomôcku. Internet nám neslúži len ako pošta či telefón. Je epicentrom nášho sveta, v ktorom robíme všetko. Stretávajú sa tu priatelia, vyberajú sa knihy či filmy, organizujú sa politickí aktivisti, vytvárajú a ukladajú sa tu tie najsúkromnejšie informácie. Ide o miesto, na ktorom rozvíjame a vyjadrujeme vlastnú osobnosť, o miesto, kde nachádzame samých seba.

Zmeniť *takúto* sieť na celoplošný sledovací systém nesie so sebou dôsledky, ktoré doteraz nepoznal žiadny predchádzajúci štátny monitorovací mechanizmus. Všetky predošlé systémy mali, samozrejme, oveľa menšie možnosti a dalo sa im vyhnúť. Ak dovolíme, aby sa sledovanie zakorenilo na internete, bude to znamenať, že štát môže podrobne skúmať v podstate všetky formy komunikácie, bude poznať naše plány, a dokonca i myšlienky.

Keď ľudia na celom svete začali vo veľkom využívať internet, hovorilo sa, že má výnimočný potenciál. Dokáže oslobodiť stovky miliónov ľudí, demokratizovať politické prostredie a vyrovnať šance bezmocných v súboji s mocnými. Ak sa má tento potenciál naplniť, musí byť zaručená sloboda internetu, teda možnosť používať sieť bez právnych obmedzení, štátneho či spoločenského dozoru a neutíchajúceho strachu. Len čo sa internet zmení na sledovací systém, všetky predchádzajúce úvahy sú nanič. Čo je ešte horšie, môže sa z neho stať nástroj štátneho útlatku, ktorý v sebe nesie hrozbu tej najradikálnejšej a najnebezpečnejšej zbrane, aká nemá v dejinách obdobu.

Práve preto sú informácie, ktoré odhalil Snowden, také zarážajúce a životne dôležité. Odvážil sa zverejniť neveriteľné monitorovacie možnosti v rukách NSA a ich ešte šokujúcejšie ciele, čím jasne povedal, že stojíme na križovatke dejín. Oslobodí digitálny vek jednotlivca a zaručí mu politickú slobodu, ktorá môže vďaka internetu rozkvitať tak ako nikdy predtým? Alebo na nás uvalí všadeprítomné monitorovanie a dozor, o akom sa nesnívalo ani tým najkrutejším tyranom v minulosti? Dnes sú možné obe cesty. Je len na nás, ktorou vykráčime.

PRVÝ KONTAKT

Edward Snowden sa so mnou po prvýkrát spojil 1. decembra 2012, hoci vtedy som ešte netušil, že ide oňho.

Dostal som email od človeka, ktorý sa predstavil ako Cincinnatus. Lucius Quinctius Cincinnatus bol rímsky roľník, ktorého v 5. storočí pred Kristom ustanovili za rímskeho diktátora, aby ochránil mesto pred útokmi nepriateľov. Preslávil sa najmä tým, že po úspešnej obrane ríše sa okamžite a dobrovoľne vzdal moci a vrátil sa k pluhu. Cincinnatus sa stal „stelesnením občianskych cností“, symbolom uplatňovania politickej moci v prospech verejnosti a ukázal, že má zmysel obmedziť vlastnú moc, či dokonca vzdať sa vlády pre vyššie dobro.

Email sa začínal takto: „Bezpečnosť komunikácie medzi ľuďmi je pre mňa na prvom mieste.“ „Cincinnatus“ trval v správe na tom, aby som začal používať šifrovací program PGP, ak mi má povedať veci, ktoré by ma vraj isto mohli zaujímať. Program PGP bol vytvorený v roku 1991 a znamená „pretty good privacy“, teda slušné súkromie. Ide o veľmi dômyselný nástroj, ktorý slúži na ochranu emailovej a inej elektronickej komunikácie pred špehovaním a útokmi hekerov.

Program v podstate zabalí každý email do ochranného štítu vytvoreného kódom obsahujúcim stovky, ba dokonca tisíce náhodných čísel či malých a veľkých písmen. Najvyspelejšie bezpečnostné agentúry na svete, medzi ktoré môžeme rozhodne zaradiť aj Národnú bezpečnost-

nú agentúru, majú dešifrovacie softvéry, schopné rozlúštiť miliardu kombinácií kódu za sekundu. Lenže šifrovacie kódy PGP sú také dlhé a ich usporiadanie také náhodné, že dokonca aj ten najmodernejší softvér ich prelomí až za niekoľko rokov. Ľudia, pre ktorých je bezpečná komunikácia nevyhnutnosťou, napríklad tajní agenti, špióni, ľudskoprávni aktivisti či hekeri, dôverujú tejto forme šifrovania pri ochrane správ, ktoré si vymieňajú.

„Cincinnatus“ v emaille spomenul, že pátral všade po mojom PGP, „verejnom kľúči (public key)“, špeciálnom kóde umožňujúcom účastníkom elektronickej komunikácie prijímať zašifrované správy, ale nikde ho nevedel nájsť. Z toho usúdil, že program nepoužívam, a upozornil ma: „Takto vystavujete každého, kto s vami komunikuje, veľkému riziku. Netvrdím, že máte kódovať všetky správy, ale mali by ste aspoň ľuďom, ktorí sa chcú s vami spojiť, poskytnúť takúto možnosť.“

„Cincinnatus“ neskôr spomenul lúbostný škandál bývalého riaditeľa CIA, generála Davida Petraeusa, ktorého kariéra sa skončila po tom, ako vyšetrovatelia odhalili jeho mimomanželský pomer s novinárkou Paulou Broadwellovou na základe emailov, čo si vymieňali prostredníctvom služby Google email. Keby Petraeus zašifroval správy, prv než si ich uložil v rozpísanej pošte alebo poslal cez Gmail, vyšetrovatelia by si s nimi nevedeli rady. „Šifrovanie správ je vážna vec a neslúži len špiónom či záleťníkom.“ Inštalácia šifrovacieho programu, tvrdil, „je nevyhnutné bezpečnostné opatrenie, ktoré musí urobiť každý, kto sa chce s vami spojiť“.

Ako motiváciu ešte dodal: „Sú tu určití ľudia, ktorí vám chcú niečo povedať, ale neozvú sa, až kým si nebudú istí, že komunikujú len s vami.“

Na záver sa ponúkol, že mi pomôže s inštaláciou programu: „Ak potrebujete pomôcť s inštaláciou, dajte mi vedieť, prípadne požiadajte o pomoc na Twitteri. Máte mnoho technicky zdatných fanúšikov, ktorí vám isto radi pomôžu. S pozdravom, C.“

Šifrovací softvér som chcel používať už dávno. Roky som písal o WikiLeaks, bielych vranách², hacktivistoch z hnutia Anonymous

² V preklade som sa rozhodol uprednostniť termín *biela vrana* pred v médiách často používaným anglickým termínom *whistleblower*. Na Slovensku sa od roku 2008 udeľuje ocenenie *biela vrana* „vzácnym ľuďom okolo nás, ktorí sú ochotní brániť pravdu a spravodlivosť, konkrétnym činom preukázali občiansku odvahu, potlačili osobné záujmy v mene verejného prínosu, hodnôt, či princípov a mohli pritom podstúpiť riziko, rôzne príkoria, či zažiť odsúdenie.“ (<http://www.bielavrana.sk/ocenenie.php>) Tento termín dosť presne vystihuje obsah anglického pojmu *whistleblower*. – pozn. prekl.

a podobných témach a z času na čas som si vymieňal informácie aj s ľuďmi z amerických tajných služieb. Väčšina z nich sa naozaj obávala o bezpečnosť komunikácie a usilovala sa predísť nechcenému sledovaniu. Lenže pre takých ako ja, čo sa veľmi nevyznajú v programovaní a počítačoch, je tento program dosť náročný, preto som sa k tomu nikdy nedostal.

Email, ktorý mi poslal C., ma však k činnosti neprimäl. Je o mne známe, že sa venujem témam, o ktoré sa médiá často nezaujímajú, preto mi nezriedka píšu rôzni ľudia a ponúkajú mi „sólokapra“, z ktorého sa zvyčajne vyklúje kačica. Často si tiež nakladám na plecيا viac reportáží, než dokážem uniesť. Takže ak mám všetko nechať a pustiť sa do sledovania novej stopy, potrebujem niečo konkrétne. Okrem vágnej zmienky o „určitých ľuďoch“, ktorí mi „chcú niečo povedať“, nebolo v emaile nič lákavé. Správu som si prečítal, ale neodpovedal som.

O tri dni sa C. ozval opäť. Pýtal sa, či som dostal predchádzajúci email. Tentoraz som odpovedal okamžite: „Mail som dostal a idem sa do toho pustiť. PGP kód zatiaľ nemám, a ani neviem, ako ho získam, ale zožením si niekoho, kto mi s tým poradí.“

Ešte v ten istý deň som dostal odpoveď, v ktorej mi C. jasne, krok za krokom vysvetlil celý postup inštalácie. Išlo v podstate o príručku Šifrovanie pre začiatočníkov. Na konci návodu, ktorý sa mi zdal náročný a zmätočný, za čo si zväčša môžem sám, tvrdil, že ide len o „existenčné minimum. Ak nezoženiete nikoho, kto vám pomôže s inštaláciou, tvorbou kódu a používaním,“ dodal, „dajte mi vedieť. Viem sa spojiť s ľuďmi, ktorí rozumejú kryptografii.“

Na záver emailu sa teraz podpísal oveľa výstižnejšie: „Kryptograficky Váš Cincinnatus.“

Hoci som úprimne chcel, na šifrovací program som si nikdy našiel čas. Ubehlo už sedem týždňov, odkedy sme sa kontaktovali naposledy, a nedodržaný sľub ma začínal ťažiť. Čo ak má ten človek naozaj veľkú vec, ktorá mi ujde len preto, že sa mi nechcelo nainštalovať program? Ak nič iné, šifrovanie by sa mi mohlo tak či onak zísť v budúcnosti.

Dňa 28. januára 2013 som mu napísal, že si nájdem niekoho na to šifrovanie a že budem, dúfam, pripravený tak o deň, dva.

C. odpovedal nasledujúci deň: „Výborne! Ak budete niečo potrebovať, pokojne sa ozvite. Prosím prijmite moje srdečné poďakovanie za podporu bezpečnej komunikácie! Cincinnatus.“

Neurobil som však nič. Všetok čas mi zaberali reportáže, čo som mal rozrobené, a navyše som ešte vždy nebol presvedčený, že C. má niečo, čo by stálo za to. Nerobil som to schválne. Jednoducho som si popri siahodlhom zozname povinností nenašiel čas na inštaláciu šifrovacieho softvéru na odporúčanie cudzieho človeka, ktorý na mňa netlačil, aby som všetko nechal tak a venoval sa tomu.

A tak sme sa C. a ja ocitli v *Hlave 22*. On mi nechcel povedať nič, dokonca ani s kým mám tú česť, ak si nenainštalujem program. Kým mi však nedal niečo konkrétne, nemal som dôvod meniť priority a zabíjať čas inštaláciou.

C. videl, že sa akosi nemám k činu, a tak prišiel s vlastnou iniciatívou. Nahral desaťminútové video s názvom *PGP pre novinárov*. Video sprevádzal počítačom modifikovaný hlas, ktorý mi pomaly, krok za krokom vysvetľoval inštalčný postup, pričom na ilustráciu používal obrázky a tabuľky.

Ja stále nič. C. sa mi neskôr zdôveril, že v tej chvíli si už začínal zúfať. „Nuž,“ pomyslel si, „ja sa tu chystám riskovať vlastnú slobodu, ba dokonca život, aby som tomu chlapovi poskytol tisícky prísne tajných dokumentov z najprísnejšie stráženej agentúry na svete, dávam mu podklady na desiatky, vari aj stovky fantastických článkov, a on sa nemieni obťažovať ani len s hlúpu inštaláciou obyčajného šifrovacieho programu.“

Nechýbalo veľa a bol by som pochoval jeden z najväčších a najzávažnejších únikov informácií z prostredia tajných služieb v dejinách Spojených štátov.

K celej záležitosti som sa vrátil až o desať týždňov. 18. apríla som letel z Ria de Janeiro, kde bývam, do New Yorku. Mal som tam dohodnutú sériu prednášok o utajovaných vládnych aktivitách a porušovaní občianskych práv a slobôd v mene boja proti terorizmu.

Po prilete na Letisko Johna Fitzgeralda Kennedyho som si všimol, že mám v schránke email od dokumentaristky Laury Poitrasovej, v ktorom stálo: „Nechystáš sa náhodou tento týždeň do Štátov? Potrebujem s tebou pokecať, najlepšie osobne.“

Všetky správy od nej beriem veľmi vážne. Laura Poitrasová patrí medzi tých najodhodlanejších, najodvážnejších a najsamostatnejších ľudí, akých poznám. Nakrúca jeden film za druhým v extrémne ne-

bezpečných podmienkach, bez štábu, bez podpory tlačových agentúr, so skromným rozpočtom, jednou kamerou a pevným odhodlaním. Vydala sa do sunnitského trojuholníka (Bagdad, Tikrít, Radmádí) počas najtvrdších bojov v Iraku a nakrútila film *My Country, My Country* (*Moja domovina*), kde ponúka neskreslený obraz života pod americkou okupáciou. Film bol nominovaný na Oscara.

Ďalší film *The Oath* (*Prísaha*) nakrúcala v Jemene, kde strávila niekoľko mesiacov filmovaním príbehu dvoch jemenských mužov: šófera a osobného strážcu Usámu bin Ladina. Odvtedy pracuje na dokumentárnom filme o monitorovacom programe NSA. Vďaka týmto trom filmom, ktoré treba chápať ako trilógiu o amerických aktivitách počas vojny proti terorizmu, sa stala terčom nepretržitého šikanovania vládnymi predstaviteľmi, vždy keď prekročila hranice štátu.

Od Laury som sa naučil veľa. Prvý raz sme sa stretli v roku 2010 a dovtedy ju zamestnanci ministerstva vnútornej bezpečnosti zadržali na rôznych letiskách viac než tridsaťkrát, zakaždým keď sa vracala zo zahraničia. Vypočúvali ju, vyhrážali sa jej, zabavili jej osobné veci vrátane počítača, kamier, fotoaparátov či zápisníkov. Navzdory všetkému sa rozhodla nezverejniť tieto nehorázne praktiky v obave, že odvetné opatrenia by jej mohli zabrániť v ďalšej práci. Všetko sa však zmenilo po zvlášť nešetrnom výsluchu na Newarskom medzinárodnom letisku slobody v New Jersey. Povedala si: „Dost. Iba sa to zhoršuje, stačilo. Idem s tým von.“ Vtedy sa mi ozvala a poskytla informácie.

Článok, ktorý som napísal, sa zaoberal podrobnosťami okolo neustáleho vypočúvania Poitrasovej, vyšiel v internetovom politickom časopise *Salon* a upútal pozornosť čitateľov. Tí vo svojich reakciách vyjadrovali Laure podporu a odsudzovali šikanovanie. Keď po zverejnení spomínaných údajov Poitrasová opäť vycestovala zo Spojených štátov, už ju nikto nevypočúval ani jej nezabavil osobné veci. O pár mesiacov už nebolo po šikanovaní ani stopy. Prvý raz po dlhom čase mohla Laura cestovať slobodne.

Vyplynulo z toho jasné ponaučenie: tajné služby sa boja svetla. Konajú protizákonne a zneužívajú moc len, keď si myslia, že ich nik nevidí, keď sa skrývajú v tme. Zistili sme, že utajovanie je vírus, ktorý vyvoláva nákazu nazývanú zneužívanie moci. Transparentnosť je jediný liek.

Keď som si teda na Letisku JFK prečítal Laurin email, odpovedal som okamžite: „Práve som prišiel. Pristáli sme dnes ráno... Kde si?“ Ubytoval som sa v meste Yonkers v hoteli Marriot, kde sme sa stretli na druhý deň. Našli sme si miesto v hotelovej reštaurácii. Laura trvala na tom, aby sme sa usadili k stolu, pri ktorom nás nebude nikto počuť, a tak sme si museli dvakrát presadnúť. Potom išla hneď na vec. Chcela vraj so mnou prebrať niečo „extrémne dôležité a citlivé“, preto sme museli mať istotu, že sme sami.

Mal som pri sebe mobil, ale Laura ma požiadala, aby som z neho vybral batériu, alebo ho odniesol do izby. „Viem, znie to trochu paranoidne,“ povedala, no vláda dokáže podľa nej zapnúť telefóny a laptopy na diaľku a použiť ich ako odpočúvacie zariadenia. Vypnúť ich nestačí. Znefunkčnia sa až po vybraní batérie. Už som o tom počul od ľudskoprávných aktivistov a hekerov, ale bral som to jedným uchom dnu a druhým von, lebo som si myslel, že prehánajú. Tentoraz ma na to však upozornila Laura a ju vždy beriem vážne. Zistil som, že z môjho telefónu sa batéria nedá vybrať, a tak som ho odniesol do izby a vrátil sa do reštaurácie.

Až vtedy Laura začala hovoriť. Dostala niekoľko emailov z anonymného zdroja a mala dojem, že ten to myslí vážne a úprimne. Tvrdil, že má prístup k prísne tajným a usvedčujúcim dokumentom o tom, ako americká vláda špehuje vlastných občanov i zvyšok sveta. Bol pripravený poskytnúť jej údaje a žiadal, aby na zverejnení spomínaných informácií pracovala práve so mnou. Vtedy som si to ešte nedával do súvisu s dávno zabudnutými správami od Cincinnati. Emaily spreď niekoľkých mesiacov som odsunul na vedľajšiu koľaj, mimo dohľadu.

Laura vytiahla z kabelky niekoľko strán textu dvoch správ, čo jej poslal anonymný zdroj, a ja som ich priam hltal od začiatku až do konca. Boli strhujúce.

Druhý email poslal náš zdroj až niekoľko týždňov po prvom a začínal sa takto: „Stále som tu.“ Na otázku, ktorá mi celý čas vírila v mysli, teda kedy sa chystá dodať dokumenty, odpovedal: „Môžem len povedať, že ‚čoskoro‘.“

Ďalej ju nabádal, aby vybrala batériu z telefónu vždy, keď si s niekým vymieňa citlivé informácie, alebo aby ho aspoň dala do mrazničky, čo značne obmedzí odpočúvací potenciál zariadenia. Potom ju